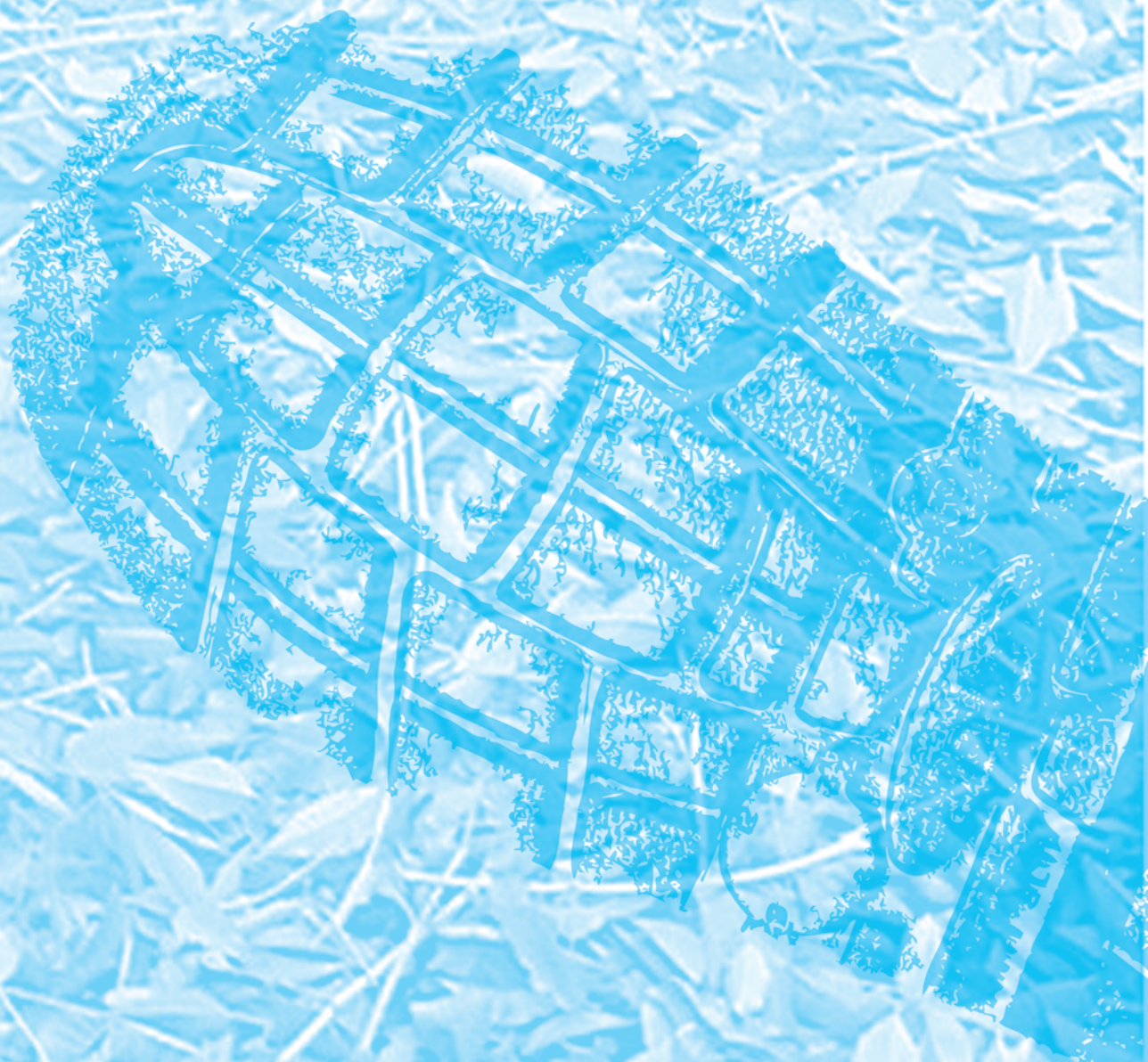

Els boscos, expressió socioecològica

Marti Boada

Biòleg. Investigador de l'ICTA-UAB

*«...L'arbre que estén lluny la seva ombra
damunt els qui es passegen, al temps en què
començà a ésser plantat, era una tija.
Aleshores era a flor de terra i podia ésser
arrencat amb les mans; ara, que ha pres tota
la seva virior, s'aixeca fins a l'infinit...»*

Ovidi

Quan es parla de boscos, ens referim, tal com diu en Margalef, a un dels ecosistemes més complexos del planeta. En el cas de Catalunya, els boscos representen la forma de paisatge superficialment més extensa, amb un 60% de territori de superfície forestal. Uns boscos que no estan quietes, car la producció primària anual fa que els boscos catalans creixin anualment de manera espectacular, de dues maneres: un creixement en superfície, ocupant antigues zones de conreu i àmplies extensions de pastura, i en quantitat de fusta dreta —l'acumulació anual està molt ben estudiada pel CREAM i el CTFC, i sembla que s'aproxima a les 5 tones per ha/any, depenent del tipus de bosc.

Aquesta expansió està lligada principalment al canvi energètic que es va produir a mitjan segle xx, amb l'arribada dels hidrocarburs fòssils com a font d'energia i com a matèria primera per al 70% dels processos productius del teixit industrial del país. Això va representar un canvi profund en les formes d'apropiació dels dendrorecursos forestals, especialment pel que fa a la llenya i el carbó, i en una intensitat diferent de la fusta.

Un canvi que explicaria almenys en part l'ensorriment de les economies primàries de muntanya, que va produir l'abandó progressiu de masos i de les pràctiques associades a l'activitat forestal. Aquest procés no solament provocà un canvi notori en la fesomia dels paisatges, especialment de muntanya,

sinó que marcà l'inici d'una pèrdua cultural notòria: les formes de vida de la gent de bosc; un sector productiu, amb un teixit divers, de silvicultors, empresaris forestals, rematants, bosquerols, carboners feixinaires, jornalers, roders, etc. Un sector primari-primari, amb unes formes d'apropiació directes, consistents en la retirada directa del producte sense un procés previ de dedicació, com és el cas del primari-agrícola i del primari-ramader. Unes formes de vida i de relació amb el medi, rudes, directes, molt diferenciades de les cultures dels pastors o dels pagesos. Unes formes de relació ancestrals, que si bé podrien impressionar per les seves formes d'expressió, eren portadores d'unes formes de coneixement empíric popular del medi forestal, en absolut menyspreables. Unes formes culturals i d'apropiació que formaven part de la resiliència del sistema; des de dins del mateix sistema bosc, intervenien i modelaven, seleccionant espècies, estassant i aclarint, i realitzant la retirada de la llenya o de la fusta d'acord amb uns torns, que sense saber-ho en el llenguatge modern, havien de ser sostenibles, car si no, perdien el seu recurs vital, no el recurs estètic i/o perceptiu.

La forma de producció està fonamentada en una formulació tan primària, que amb molta probabilitat ens trobem amb un sector tan escassament transformador i amb un valor afegit tan nul en la producció, que explica que actualment la unitat mínima de producció requereixi una superfície d'unes 500 ha,

depenent del tipus de bosc. Fixem-nos en el que representa superficialment, i en la manera com es pot confondre un sistema productiu amb una forma abusiva de propietat. Un agricultor de secà pot funcionar amb una superfície de conreu de 30 ha, un hortolà, amb unes tres hectàrees. En un sistema terciari o de serveis, un dissenyador, per exemple, pot produir la seva creativitat en una superfície de 20 m². El cas del sector forestal, al marge d'ideologies, sovint es troba socialment penalitzat per la seva unitat de producció.

En el context actual la funció dels boscos es troba en un debat obert, sovint poc clar. Es parla d'una realitat tècnica i una altra de social; ambdues es poden subdividir en el primer cas en la perspectiva ecològica i en la forestal, i en el segon, en la perspectiva social urbana i en la perspectiva social rural. En tot dos casos sembla que s'evidencien processos de *desfronterització* i d'acostament.

La mateixa societat rural i la crisi que l'acompanya, mostren més d'una forma, els anomenats gradients de ruralisme.

En relació amb les percepcions del bosc, en el V Fòrum Internacional de Política Forestal els experts diagnosticaren una taxonomia de cinc discursos relatius al bosc:

- Conservacionista**
- Agroruralista**
- Utilitari**
- Comunitats remotes**
- Hedonista: romàntic urbà**

Respecte al darrer, coincideix amb una definició crítica de la cultura urbana de Chomsky, en què parla de la inflació de l'hedonisme urbà, que coincidiria en part amb la visió de Cronnon, que considera que la cultura urbana, assentada en el més insostenible dels ecosistemes, desconeix l'esforç per a l'obtenció dels recursos bàsics, un sistema molt eficient en la producció terciària i nul en producció primària. De manera que el desconeixement dels processos productius primaris, l'arribaria a convertir en un sistema crític amb les formes de producció primària, el paradigma de les quals seria l'apropiació forestal, tot situant el mite del bosc

intocable com un ideal. Un mite en el qual, ho confessem, no deixem de veure-hi una percepció reaccionària que tindria parentiu amb el mite decimonònic de la donzella verge, molt més ben valorada socialment. El mateix passaria en el bosc no tocat, com a ideal de maduresa i de *climacitat* fitocenològica, no necessàriament ecològic.

Bosc = natura x cultura

Una de les característiques de la societat actual són les intenses dinàmiques de canvi en tots els nivells. Alguns autors reconeixen que s'ha produït una acceleració general dels processos, assaonada per un context de crisi civilitzadora, pel caràcter transversal en què s'expressa, que afecta els fonaments de la civilització actual. Aquests canvis es manifesten territorialment, ecosistèmicament, en el llenguatge i les metodologies d'anàlisi, i aquest seria el cas dels paisatges com a concepte.

Per nosaltres, el concepte de paisatge tindria fortes coincidències amb la formulació de Turner *et al.* Seria un híbrid, o més aviat la resultant de l'equació forces inductores de caràcter biofísic, de la qual sorgeixen les denominades cobertes del sòl, menys les forces inductores de caràcter socioeconòmic, és a dir, l'apropiació i els usos del sòl. La resultant és allò que s'expressaria en el paisatge com a resultat final d'un procés assaonat de complexitat. D'aquesta manera, s'entendria com una expressió d'història natural i d'història social, de manera que en la seva lectura i interpretació, més enllà de poder interpretar-hi processos naturals, hi trobem una fracció notòria d'història social.

L'estudi dels canvis, les modificacions i les transformacions que pateixen els paisatges inclou necessàriament una recerca a dues bandes: la dimensió socioeconòmica i la dimensió natural. Així doncs, no té cap sentit aïllar dos mons que han estat en contínua interacció. Dos mons altrament en revisió, car les formulacions considerades avançades tendeixen a *desfronteritzar* el binomi natura-cultura.

El suposat «ordre natural» en els paisatges

L'existència d'un ordre natural ha estat repetidament utilitzada per il·lustrar la magnitud del canvi d'origen humà sobre els paisatges, amb l'argument que la causa fonamental del canvi ambiental global és la ruptura d'aquests equilibris per part de l'acció humana i l'aparició de nous «ordres naturals». La crítica a aquesta concepció es pot fer des de dos punts de vista: la reflexió crítica sobre aquest «ordre natural» i el pes de la intervenció humana en els processos biofísics (Boada i Saurí, 2002). En primer lloc, el concepte d'ordre natural i les connotacions d'harmonia i estabilitat tendeixen a excloure la historicitat del món biofísic i, per tant, exclouen el conflicte i canvi permanent en els sistemes naturals. Cal considerar la historicitat dels processos biofísics i tendir cap a una nova socioecologia que incorpori la dimensió social —vet aquí el paper de les noves ciències ambientals—, fonamentada en el caràcter històric dels fenòmens naturals, que sigui crítica amb la teoria de la successió ecològica i la seva confiança en la predictibilitat dels processos ecològics. En segon lloc, la modificació humana dels processos biofísics qüestiona encara més el poder causal del suposat ordre natural.

Paisatge i dimensió humana

En els paisatges mediterranis, els processos naturals han estat conscientment modificats per les societats humanes, fins al punt que difícilment es pot parlar d'una influència autònoma d'aquests processos en la configuració del paisatge. Amés, la intervenció humana, que suposadament alteraria l'ordre natural, té en moltes societats tradicionals l'efecte d'introduir més diversitat d'ambients i d'espècies, ja que enriqueix i diversifica els ecosistemes en fragmentar-los en múltiples estadis successius (Boada i Saurí, 2002).

Les cobertes terrestres han estat històricament modificades pels usos humans, i en l'anàlisi dels seus canvis, gairebé sempre cal partir d'un estadi en què l'acció humana és una part indissoluble del paisatge. Ja des del neolític, l'espècie humana és un element que modifica i regula les forces inductores de caràcter biofísic. A més, una elevada densitat

demogràfica no sempre ha de significar més alteració ambiental, i alguns paisatges que han suportat i suporten una elevada presència humana, poden contenir un medi ric i divers. De fet, alguns paisatges on aquesta presència ha desaparegut es troben en condicions d'alteració ambiental, com gran part dels rerepaïsos muntanyencs de la regió mediterrània.

Els paisatges de Catalunya són un bon exemple de construcció socioambiental. Des del punt de vista biofísic, presenten unes característiques pròpies entre les quals en remarcuem dues pel seu caràcter clau en relació amb la configuració i el funcionament dels organismes i sistemes que hi ha: una reduïda disponibilitat hídrica i una gran disponibilitat lumínica. A Catalunya, si actuessin de manera solitària les forces inductores de caràcter biofísic, la *climacitat* donaria majoritàriament bosc, llevat d'algunes zones de litoral estricte, algunes superfícies verticals de paisatges encinglerats, petits espais estèpics de la depressió central, i els ambients criòfils dels gespets i roquissars alpirinencs. I això suposaria una coberta forestal que probablement superaria el 90% del territori català. Tot allò que actualment és no-bosc, és la resultat d'unes formes d'apropiació i de transformació produïdes al llarg de la història.

Catalunya, país de boscos

Catalunya ha estat un país de molta tradició forestal; la seva història ha estat completament lligada a aquesta realitat ambiental, la fesomia muntanyenca que la caracteritza, coberta de boscos amb arbres de moltes espècies.

Convé tenir present que el conjunt de la superfície forestal del país es d'1.142.775 ha, segons dades del Departament de Medi Ambient. És a dir, un 60% del total del territori, damunt el qual s'escampen 105 espècies d'arbres i arbusts arboris autòctons i alguns altres de naturalitzats des de fa temps, procedents originàriament de diverses regions naturals.

Aquesta superfície forestal (vegeu el quadre) és de les més elevades que hi ha en un país de l'Europa occidental.

Tant les espècies com la superfície forestal han anat variant amb el pas del temps. D'una banda, per la dinàmica pròpia dels sistemes forestals i, de l'altra, pels diversos interessos culturals i econòmics de la societat davant dels boscos.

Quadre I.

Percentage superfície arbrada	
Catalunya	36%
Espanya	25%
França	27%
Unió Europea	25%
Estats Units	36%

Breu aproximació històrica

Per entendre els boscos actuals ens sembla interessant fer una breu aproximació històrica a partir dels punts d'inflexió més rellevants.

El neolític o l'inici de la transformació activa del paisatge

Abans del neolític, les relacions dels grups d'*Homo sapiens* amb el medi, eren de caràcter nòmada, recol·lector-caçador. Les mobilitats dels grups tendien a obeir a factors tèrmics i tròfics, en les estacions amb més adversitat tèrmica els desplaçaments seguien la bonança tèrmica cap al sud, i amb el fred hivernal a l'inrevés. En ambdós casos es pot parlar de processos migratoris estacionals, coincidents amb altres grups de vertebrats, entres ells grans mamífers, és a dir, grans masses de proteïna, de greix i de pells. També l'estacionalitat determina un calendari de maduresa dels fruits silvestres. Vinculada a aquests processos de mobilitat estacional dels grups humans, es produeix la dispersió involuntària de llavors, que troba en l'espècie humana un difusor que progressivament actua d'escampador involuntari de biodiversitat.

El llarg i diversificat procés de *neolitització* en les diferents manifestacions, representarà un canvi clau en les relacions de l'espècie humana amb el paisatge, ja que per primera vegada una espècie esdevindrà activament transformadora del paisatge. El sedentarisme

En el context actual la funció dels boscos es troba en un debat obert, sovint poc clar

.....
El 32% de la flora

catalana actual procedeix

d'Amèrica.
.....

representarà el punt d'arrencada de les societats modernes. Fins aleshores els paisatges expressaven formes madures i climàtiques i les variables d'apropiació estaven per sota de la capacitat de càrrega dels paisatges. Ara, els grups humans començaran a «desmuntar» o artigar els paisatges madurs —boscos—, per convertir-los en àrees construïdes, conreus o pastures, iniciant un control progressiu del foc i de l'energia primària orientada cap a la producció de vegetals conreats.

Al pla de Barcelona hi ha evidències d'una gran freqüència d'incendis forestals al període comprès entre el 7600 i el 5500 BP. Creiem que és un factor indicador d'una gran activitat humana de tala i crema dels boscos, que aleshores estaven dominats pel roure i l'alzina però que incorporen en aquesta època pins, a conseqüència d'un canvi climàtic que comporta una reducció de disponibilitat d'aigua. La finalitat d'aquesta activitat humana era disposar de prats humits per a pastura, en detriment dels boscos.

Durant la llarga transició neolítica la «petjada ecològica» de la població humana va ser minsa, en tota la Mediterrània probablement no va superar els tres milions de persones, amb una esperança de vida de poc més de vint anys i un consum per persona d'unes tres mil quilocalories.

Romanització
.....

La matriu territorial de la Mediterrània nord i occidental, i part de la del sud, tindria un punt d'arrencada rellevant durant la romanització, un procés que és la resultant d'un sumatori civilitzador remot. Alguns autors la documenten a la Mesopotàmia sumèria, a partir de la qual es generaria un *crescendo* que incorporà les aportacions de la Grècia clàssica i dels destacats avenços tècnics i civilitzadors egipcis. Altrament, hi haurà aportacions en temps i intensitats diferents del mosaic de cultures que han caracteritzat la Mediterrània. Tanmateix hi ha alguns elements d'inflexió rellevants per a la comprensió de la conformació dels paisatges mediterranis, com l'aparició dels primers tractats d'agricultura. Obres com la de Varrò i la de Columela ens situen en una literatura escrita sobre l'organització de les pràctiques agrícoles, forestals

i ramaderes. Columela mostra en el seu treball *De Re Rustica*, que és un compendi de coneixements previs, unes formes de tècniques agroecològiques realment interessants.

L'«ordenament» del territori, Horaci i Cató
.....

Durant la romanització, el territori es vertebrava i s'ordena, s'estableixen les primeres qualificacions d'usos del sòl. La intervenció humana en el territori i el medi s'intensifica i afavoreix el domini humà del territori.

Un text destacat sobre la transformació del medi és l'oda d'Horaci, crítica amb el model d'ocupació del territori.

A FAVOR DELS CAMPS I EN CONTRA DEL LUXE DE LES CONSTRUCCIONS
(Llibre II, Oda 15)

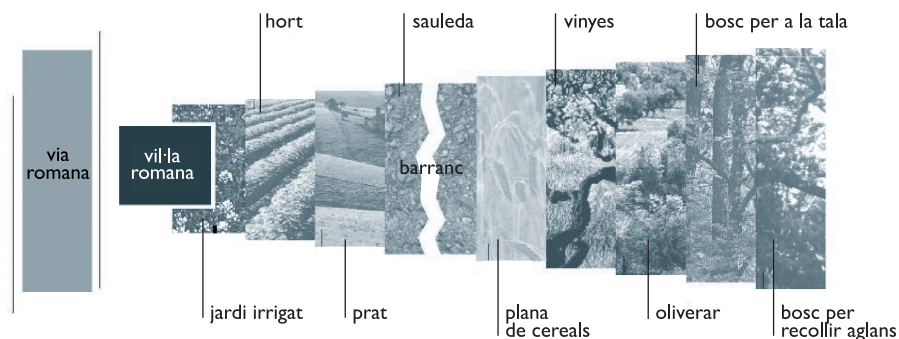
*Amb tanta construcció, superbes moles
aviat ens faltaran terrenys per a llaurar.
Amb estanys s'adornen les mansions
quasi com el llac Lucrino de mida.
Substitueixen amb els plàtans l'om.
Les violes i la murtra i altres plantes ornamentals.
En cuidades tanques suplanten l'olivera,
que donava fruits als antics amos.
S'estenen els boscos, tant que impedeixen
que el sol penetri per les denses capçades...*

*No fou pas així el que varen prescriure ni Cató
ni Ròmul, ni el que feren els nostres ascendents:
ells tenien vil·les més petites
i possessions públiques més grans;
cap particular es feia pòrtics
i la llei protegia els prats i les pastures.*

Horaci

Perfil territorial de Cató

Proposta de Cató: ordenació dels usos del sòl

La formulació de Cató es mantindrà al llarg de temps. La distribució espacial dels horts i dels camps tindrà un vector important en el balanç energètic. Així, els horts, els regadius, els secans, les pastures i els boscos productors de llenya i carbó, tindran una superfície suficient perquè la quantitat d'energia despesada en el desplaçament per arribar-hi i en els processos productius no superi l'energia obtinguda en forma de producció. A partir de la globalització generalitzada dels mercats es modifica completament l'estructura: el sector primari declinarà a favor d'una creixent terciarització en tota la Mediterrània europea.

Procés de feudalisme

Durant el llarg procés de feudalisme, els paisatges forestals del país viuran diferents formes d'apropiació. L'increment demogràfic i les formes d'accés a l'explotació de la terra significaren la reducció de paisatges «madurs» mitjançant la rompuda o transformació dels boscos en conreus i pastures. La fusteria de ribera per a la construcció de barques i vaixells, i l'obtenció de pegues i quitrans per impermeabilitzar els vaixells, incrementen l'explotació forestal.

Just a l'inici del segle IX, apareix un tractat primerenc sobre la necessitat de conservar i millorar els boscos. És una ordenança carolíngia per a les possessions reials, que manifesta la preocupació per la conservació dels recursos forestals. És interessant observar

que les espècies que cal repoblar tenen totes significació alimentària, fustera i remeiera. Convé recordar que en l'àmbit alimentari, fruites com la castanya i la poma són molt importants en les dietes de les societats preindustrials.

Catalunya Carolíngia. Any 800

Capitulare de Villis

- Els nostres boscos i florestes s'han de custodiar amb diligència.
- No es pot permetre que els boscos, on siguin necessaris, pateixin greuges per tallades excessives.
- A les hisendes reials s'han de plantar, entre d'altres:

GINEBRÓ, POMERA, PERERA,
PRUNERA, MOIXERA, NESPRER,
CASTANYER, AVELLANER,
AMETLLER, MORERA,
LLORER, PI, NOGUERA i CIRERER.

FONT: E. Bauer-Manderscheid.
Revista Forestal Española 10:26

A final del segle XV, hi haurà un fet molt rellevant que tindrà implicacions històriques i socials d'ampli abast: l'encontre entre Europa i Amèrica, a partir del qual s'iniciarà un imparable intercanvi actiu i passiu d'espècies vegetals. El 32% de la flora catalana actual procedeix d'Amèrica. De les introduïdes voluntàriament que han tingut un paper

social molt rellevant destaquen el blat de moro i la patata. Tanmateix, cada pam de conreu guanyat ho serà en detriment d'un equivalent superficial de bosc.

Un exemple de canvi en els paisatges lligat a les noves pràctiques econòmiques derivades del comerç ultramarí és la substitució a les obagues de muntanya, on hi ha rouredes de roure de fulla gran, per plantacions de castanyer, amb la fusta dels quals es fan les bótes per al transport marí, atesa la seva resistència a la salinitat. Per aquesta via arribaran els guanos i els nitrats que introduiran una modalitat d'intensificació de l'activitat agrícola.

Els boscos arriben als mínims

A Catalunya, a mitjan segle XVII, la sobreexplotació dels boscos per la creixent demanda social i el fort consum de fusta per a la marina, provoca l'aparició d'un document normatiu que vol posar ordre als abusos i apunta l'organització d'una incipient «administració forestal», les Ordinacions forestals, o Llei de boscos de Solsona (1627).

L'avenç dels coneixements provoca noves formes de producció, ens trobem al començament de la industrialització, una conseqüència de la qual és el creixement demogràfic i l'inici d'una estructuració creixent de les formes urbanes. Una nova societat que de manera imparable anirà augmentant la demanda de recursos energètics i alimentaris. Una conseqüència d'aquest nou procés és el fet que, a final del segle XVIII, s'assoleix el mínim històric de superfície de boscos.

A mitjan segle XVIII, amb l'intent de recuperar els boscos apareix: la *Ordenanza para el fomento, cultivo y conservación de montes*. Sorgeix per primera vegada una obligació social de repoblar: «...Cada veí ha de plantar tres arbres per cada arbre tallat a més del que li pertoca com a veí, per cada any».

Francisco de Zamora (1789) en el seu diari de viatges descriu una situació en què la llenya escasseja i els pobres es veuen obligats a robar-la, i assenyalava que la vinya desplaça els boscos de pi.

Al cap d'un segle es produeix el fet invers; amb l'arribada de la plaga de la fil·loxera la vinya sofreix un gran declivi, en el seu lloc començarà una activitat nova per al paisatge: plantacions d'arbres, especialment coníferes.

Un canvi intens en els paisatges forestals

Al llarg del segle xx, les transformacions en els paisatges a conseqüència de les activitats humanes assoleixen unes dimensions extraordinàries.

L'augment de la demanda energètica per al funcionament de la societat industrial introduirà l'ús d'energies fòssils. El canvi energètic provocarà uns canvis destacats en l'estructura i la dinàmica d'alguns paisatges forestals i agrícoles de muntanya. El consum de dendrocombustibles —llenya, carbó i carbonet— procedents dels arbres és substituït pel consum de derivats del petroli. El consum per càpita històric ha estat quantificat amb cinc tones de llenya per persona/any, una apropiació que es frena a partir de l'ús dels combustibles fòssils. Un primer efecte és la recuperació per resiliència de la superfície forestal, en detriment de superfícies agrícoles i pastures en àrees de muntanya.

La societat postindustrial canvia les formes d'ocupació del territori

Iniciat el segle XXI, el principal problema dels paisatges forestals ha estat la seva ràpida transformació en zones reclassificades com a urbanitzables. Així, terrenys fèrtils formats per l'acció multiseular són ràpidament transformats en polígons industrials, equipaments, serveis, camps de golf, i urbanitzats mitjançant un planejament urbanístic que ha tingut la servitud de ser la font principal per proporcionar recursos municipals.

Actualment als boscos els són reconegudes unes funcions essencials, entre elles la de proporcionar uns serveis ambientals imprescindibles per a una societat que necessita, com el pa que menja, avançar cap a la sostenibilitat real del seu model.

El bosc en la cosmovisió dels pobles

Al llarg de la història hi ha hagut cultures dendrofòbiques, amb poc respecte pel bosc i els arbres, i que fins i tot els ha considerat espais insalubres i refugis de foragits, mentre que d'altres han estat dendrofíliques, és a dir, han manifestat respecte pel bosc, i fins i tot l'han considerat sagrat. A Catalunya es pot parlar d'èpoques diferents, en les quals, segons el moment cultural, se servava fòbia o filia. Frazer parla d'adoració passiva, que en els temps postindustrials s'ha mantingut viva amb altres noms. A la Catalunya Vella no era gens estrany, per exemple, que a l'hora de tancar pactes i tractes familiars, com el casament d'un fill o d'una filla, de la venda d'un cap de bestiar, o bé a l'hora d'organitzar el repartiment de l'aigua de regar, el tracte es tanqués sota un arbre centenari.

Aquest fet civilitzador explica la presència, força habitual, davant del mas, d'un arbre centenari coronat, generalment una alzina o un lledoner; tot i que en paisatges més muntanyencs aquest arbre pot ser un roure o un faig. Més enllà d'aquesta pràctica vinculada a la cosmovisió de la gent del lloc, l'espai sota la capçada de l'arbre coronat esdevé l'amorriador; és a dir, una superfície coberta per l'ombra de la capçada, on a l'estiu el ramat es refà de la calor; reposant-hi a l'hora de més intensitat del sol.

Als peus dels cingles de la serra del Cadí, a la vessant cerdana, hi ha un boix en el qual els joves solters, en la diada de la verge local, cada any fan una dansa nupcial amb l'esperança que l'any vinent ja estaran casats. La llista de tradició cultural és, amb els arbres, llarga, alguns dels exemples són: les falles d'Isil, el pi de Sant Sebastià a Matadepera, el pi de Centelles, etc.

Al nostre país el xiprer té el simbolisme de l'hospitalitat, en les cultures preindustrials, la presència d'aquest arbre davant de la casa era portadora d'un missatge per als caminants i romeus, un exemplar solitari indicava que serien obsequiats amb «pa i trago», dos exemplars, que tindrien una menja a taula, i quan n'hi havia tres, que tindrien dret a fer una nit al mas.

Aquesta vinculació amb els arbres no pot ser més natural: en els orígens històrics d'Europa, el vell continent estava cobert de boscos tancats, intransitables; els més meridionals eren quasi selves. Frazer explica que, a començament del segle i, uns germànics van ser interrogats per Cèsar i li digueren que havien viatjat durant dos mesos a través de selves sense arribar al final. Uns segles més tard, l'emperador Julià, visitant la mateixa zona, va quedar profundament afectat per la foscor, la soledat i el silenci d'aquests boscos. La mateixa definició la va fer el geògraf Estrabó, en la *Geographikà*, en què parla d'uns boscos tan tancats que són pràcticament intransitables a causa de la densitat. L'afirmació estraboniana dista molt de la que circula equivocadament en moltes cites, de forma literàriament reeixida, però tanmateix absent de rigor; quan se li adjudica la cita que diu: «un esquirol podria anar dels Pirineus fins a l'estret de Gibraltar saltant de capçada en capçada», ben al contrari, parla de boscos densos.

En etapes històriques més o menys remotes, alguns boscos van adquirir el sentit de temple. En cultures centreeuropees s'ha documentat que els santuaris més antics van ser els boscos vells. El culte als arbres hi va assolir nivells impensables, fins i tot es va arribar a condemnar a penes ferotges qui arrancava l'escorça d'un arbre; a l'antiga Grècia, concretament a l'illa de Cos, estava prohibit tallar un xiprer; amb multa d'un miler de dracmes. Plutarc cita un corner valorat com l'element més sagrat de Roma.

Les variables de culte a l'arbre són il·limitades en el temps i l'espai. Antany, quan els arbres iniciaven la floració, es deia que se'ls havia de tractar com a dones prenyades, i això significava que no es podia fer soroll prop d'ells. Encara ara, la gent de bosc, i els naturalistes, quan visitem un bosc, de manera natural abaixem la intensitat de la veu, talment com si haguéssim entrat en un temple o una catedral. D'altra banda, també hi ha arbres carregats d'altres simbolismes, com el roure de Guernika, als jardins del Parlament Basc a Vitòria (Gasteiz), o el Pi de les Tres Branques, a l'Alt Berguedà, tots dos ensenya de la identitat i la lluita d'un poble per la seva emancipació.

En el context de crisi ambiental actual, una crisi ja reconeguda com a civilitzadora, el bosc i el seu component principal: l'arbre ens ofereix nous simbolismes, com a expressió de resistència a un sistema globalitzador; caracteritzat per l'agressivitat i la capacitat d'anorrear sistemes intemporals. Pren un simbolisme social, que depassa els seus valors clàssics. L'arbre és consubstancial al bosc; i contràriament al tòpic, l'arbre ha d'ajudar-nos a veure el bosc, a comprendre'l. Una comprensió que no és res més que una forma agradable d'acostar-nos al coneixement dels processos que es produeixen en el medi que ens envolta.

Els boscos i els arbres representen una nova sacralitat, han esdevingut uns monuments naturals que ens recorden el que som i allò de què formem part, i és per això que, en el cas dels arbres, quan han estat indultats i ens arriben en formes monumentals, gegantines, és perquè hi ha hagut una causa cultural, pel seu simbolisme, pel valor de fita, per un esdeveniment, per la seva dimensió fins i tot màgica —les alzines de la por, les bellugadores—, ens han arribat als nostres dies, com a expressió d'una cultura forestal, que al país probablement no hagi tingut l'estatus merescut. Actualment, aquest patrimoni disposa d'un senzill instrument legal, la declaració d'arbre monumental, i n'hi ha alguns centenars, escampats arreu del territori, entre els quals destaquen: el més vell de Catalunya, l'olivera Lo Parot, localitzada a Horta de Sant Joan; el més ample de tronc, que és el castanyer d'en Cuc al municipi de Cànoves i Samalús, al Baix Montseny, o els més alts, els plàtans de la devesa de Girona.

Pensant en aquest valor, és oportú recordar les paraules del mestre Ramon Margalef: «El bosc és l'ecosistema terrestre d'estructura més complexa. La peça cabdal és l'arbre, i cal un poeta per descriure apropiadament la complexitat de l'arbre».

L'acostament al bosc té un retorn generós amb escriure, perquè ens embolcalla d'emocions i d'aprenentatges, i ens ajuda a veure la incommensurabilitat de la natura i les infinites variables de formes i de bellesa en un estat de canvi constant. ●

***En etapes històriques més o menys
remotes, alguns boscos van adquirir el
sentit de temple.***

